

Duchovněvědecká nauka o člověku

Smích a pláč Božská fyziognomie v člověku

SEDMNÁCTÁ PŘEDNÁŠKA

27. dubna 1909

Během této zimy jsme uspořádali řadu duchovně-vědeckých úvah, které byly všechny proniknuty určitým záměrem, záměrem přiblížit si stále více člověka v jeho celé podstatě. Pozorovali jsme velkou záhadu člověka z nej různějších stran. Dnes budiž naším úkolem mluvit o něčem opravdu všedním. Ale možná právě tím, že navážeme na něco opravdu všedního, se nám ukáže, jak se můžeme v podstatě na každém kroku setkat se záhadami života, jak je máme brát, abychom nahlédli do hloubek světového řádu tím, že je zvládneme. Duchovno a to nejvyšší vůbec totiž není nutno hledat někde v neznámé dálce, ale to se nám zjevuje v tom nejvšednějším. To největší můžeme hledat v tom nejmenším. A proto budiž dnes do cyklu našich letošních zimních přednášek zařazena úvaha o všedním tématu smíchu a pláče z duchovně-vědeckého hlediska.

Smích a pláč jsou zajisté v lidském životě zcela všední věci. Pochopení těchto jevů v hlubším smyslu může však dát jen duchovní věda, a to z toho důvodu, že jen duchovní věda může vést do nej- hlubší podstaty člověka, do oné části člověka, jíž se teprve jasně liší od ostatních říší, jež ho na tomto zemském okrsku obklopují. Právě tím, že člověk na tomto zemském okrsku dosáhl největšího a nejintenzivnějšího podílu na božskosti, přesahuje své pozemské spolutvory. Proto bude moci podstatu člověka zdůvodnit jen znalost a poznání, které se zvedají k duchovnu. Smích a pláč by měly být jednou správně ohodnoceny a chápány; ony jediné jsou totiž způsobilé odstranit předsudek, který by chtěl člověka podle jeho podstaty dostat zcela blízko ke zvířeti. Ať je oním způsobem myšlení, který by tak rád dostal člověka co možno nejbliže ke zvířeti, sebe více zdůrazňováno, že v nejruznějších úkonech zvířat najdeme velkou inteligenci, která často daleko předčí to - dokonce v jistotě - co člověk vykoná svým rozumem. To duchovního vědce nijak zvlášť neudiví. On totiž ví, když zvíře provádí inteligentní činnost, že nepochází z individuálního zvířete, ale ze skupinové duše. Je přirozeně velmi obtížné udělat pro vnější pozorování pochopitelným pojem skupinové duše, i když to není tak zcela nemožné. Avšak jednoho bychom si měli všimnout, neboť to je přístupné každému vnějšímu pozorování, jen když se dělá dost obsáhle: zvíře nepláče a nesměje se. Zajisté se tu také opět najdou lidé, kteří tvrdí, že i zvíře se směje, i zvíře pláče. Ale takovým lidem se právě nemůže pomoci, když si nechtějí objasnit pojem smích a pláč, a když nevědí, co je smích a pláč, připisují to i zvířeti. Skutečný pozorovatel duší ví, že nelze zvíře přimět k pláči, nej výše k vytí, a ani ke smíchu, ale jen ke šklebení.

Tento rozdíl musíme vzít v úvahu: mezi vytím a pláčem a mezi šklebením a smíchem. Musíme se vrátit k významným událostem, chceme-li osvětlit to, co je vlastní přirozeností smíchu a pláče.

Z přednášek, které se konaly na různých místech, také v Berlíně, jmenovitě z přednášky o povaze temperamentu, si pamatujete, že je nutno v lidském životě rozlišovat dvojitý proud: jeden zahrnuje to z lidských vlastností a znaků, co dědíme po svých rodičích a ostatních předcích, a co opět mohou zdědit potomci. Druhý proud se skládá z vlastností a znaků, které má člověk tím, že vstoupí do bytí jako osobnost. Obklopuje se zděděnými znaky jen jako schránkou, její vlastnosti a znaky pocházejí z průběhu předešlých životů člověka, z předcházejících inkarnací. Člověk je v podstatě dvojnásobný: jeho jedna povaha se dědí od jeho otců, druhou povahu si přináší z dřívějších vtělení. Tak rozlišujeme vlastní bytostné jádro člověka, které jde ze života do života, z inkarnace do inkarnace, a všechno to, co člověka zahluje, co se ukládá kolem jeho bytostného jádra a co se skládá ze zděděných znaků. Tak je sice vlastní individuální bytostné jádro, které jde od inkarnace k inkarnaci, už spojeno s člověkem jako fyzickou bytostí, takže se nedá věřit, že když se člověk jednou narodí, mohla by se jeho individualita za normálních okolností ještě jednou vyměnit. Individualita je s lidským tělem spojena už před narozením. Ale něco jiného je, když tato individualita člověka může začít pracovat na člověku, člověka utvářet. Když se tedy dítě narodí, tak už je v dítěti, jak bylo řečeno, individuální bytostné jádro. Avšak před narozením jako takovým nemůže uplatnit, uvést v účinnost to, co v posledním životě, nebo vůbec v uplynulých životech, si osvojil jako schopnosti; musí čekat až po narození. Takže můžeme říct: před narozením jsou na člověku činné ty příčiny všech znaků a vlastností, které patří ke zděděným, které můžeme zdědit po otci, matce a jiných předcích. Ačkoliv, jak řečeno, bytostné jádro člověka je už u všeho toho, může přece jen zasáhnout do celého dění, teprve když dítě přišlo na svět. Pak, když dítě spatřilo světlo světa, začíná toto individuální bytostné jádro člověka přetvářet organismus; přirozeně se to tak rozumí při všeobecných okolnostech, ve výjimečných případech je to opět jinak. Tu si přetváří mozek a ostatní orgány tak, že se mohou stát nástroji tohoto individuálního bytostného jádra. Proto vidíme, jak dítě při narození má více ty vlastnosti, které si přináší zděděním, a jak potom se stále více vpracovávají individuální vlastnosti do všeobecnosti organismu. Kdybychom chtěli mluvit o práci individuality na organismu před narozením, tak by to patřilo do zcela jiné kapitoly. Můžeme například také mluvit o tom, že je prací individuality už vyhledávání rodičovského páru. Ale i toto je v podstatě práce zvenku. Veškerá práce před narozením by byla ze strany individuálního bytostného jádra prací zvenku prostřednictvím například matky a tak dále. Ale vlastní práce individuálního bytostného jádra na organismu začíná právě teprve, když dítě spatřilo světlo světa. Protože to tak je, může i toto vlastně lidské, individuální pomalu nalézt svůj výraz v člověku teprve po narození. Dítě má proto nejprve ještě jisté vlastnosti společně se zvířaty, a to jsou právě takové vlastnosti, které se vyjadřují v tom, o čem budeme dnes mluvit, ve smíchu a pláči. Bezprostředně po narození se dítě neumí ve skutečném smyslu slova smát a neumí plakat. Zpravidla je to teprve čtyřicátý den po narození, kde dítě zaslzí, a pak se i pousměje, protože to, co se přežilo z dřívějších životů, tu teprve pracuje, od této doby se

teprve ponoří do nitra tělesnosti a od této doby používá tělesnost ke svému výrazu. Právě to je to, co dává člověku jeho nadřazenost nad zvířetem; u zvířete nemůžeme říci, že individuální duše se táhne od inkarnace k inkarnaci. Zvíře má za základ skupinovou duši a my nemůžeme říci, že co je u zvířete individuálního, znovu se vtěluje. Stahuje se zpět do skupinové duše a stává se něčím, co dále žije jen ve skupinové duši zvířete. U člověka zůstává zachováno, co si vypracoval v určité inkarnaci a co potom, když člověk prošel devachanem, vchází do nové inkarnace. V této nové inkarnaci přepracovává pozvolna organismus, takže ten není jen výrazem zvláštností jeho fyzických předků, ale stane se výrazem individuálních vloh, nadání a tak dále.

Tak je to právě činnost já v organismu, která u bytosti, jakou je člověk, vyvolává smích a pláč. Jen u bytosti, která má v nitru svá já, u níž tedy já není skupinovou duší jako u zvířete, ale je vnitřně v organismu, je možný smích a pláč. Smích a pláč není totiž nic jiného než jemný, intimní výraz jáství v tělesnosti. Co se děje například, když člověk pláče? Pláč může vzniknout jen tehdy, když já se cítí v nějakém ohledu slabé vůči tomu, co je ve vnějším světě obklopuje. Ne- ní-li já v organismu, tedy není-li individuální, pak nemůže nastat pocit slabosti vůči vnějšímu světu. Člověk jako vlastník já cítí jistý nesoulad, jistou disharmonii ve svém vztahu k vnějšímu světu. A tento pocit disharmonie se vyjádří tak, že se proti tomu brání, že to chce vyrovnat. A jak to vyrovnává? Tím, že jeho já si do sebe stahuje astrální tělo. Můžeme říci: Ve smutku, který se vyžívá v pláči, cítí se já v jisté disharmonii s vnějším světem, kterou se snaží vyrovnat tím, že stáhne astrální tělo do sebe sama, že jaksí stlačí své síly. To je duchovní postup, který je základem pláče. Vezměte například pláč jako výraz smutku. Smutek by se musel přesně pozorovat v každém jednotlivém případě, chceme-li se dostat k jeho základu. Smutek je například výrazem opuštěnosti, něčeho, s čím jsme až dosud byli společně. Harmonický vztah já k vnějšímu světu by tu byl, kdyby tu bylo ještě to, co jsme ztratili. Disharmonie nastává, když jsme něco ztratili a já se cítí opuštěné. Tak stahuje já síly astrálního těla, jaksí stlačuje astrální tělo, aby se bránilo proti opuštěnosti. To je výraz smutku, který vede k pláči, že já, čtvrtý článek lidské bytosti, stahuje dohromady astrální tělo, třetí článek v jeho silách.

Co je smích? Smích je něco, co má za základ opačný průběh. Já se jistým způsobem snaží, aby astrální tělo ochablo, snaží se nechat jeho síly jít více do šířky, rozšířit je. Zatímco stažením se vyvolá stav pláče, rozšířením astrálního těla se přivodí smích. To je duchovní zjištění. Pokaždé, když dojde k pláči, může jasnozřivé vědomí konstatovat stlačení astrálního těla silou já. Pokaždé, když dojde ke smíchu, nastane rozšíření, roztažení, zbytnění astrálního těla silou já. Jen tím, že já je činné v lidské bytosti, že nepůsobí jako skupinové já z vnějšku, uskutečňuje se smích a pláč. Protože já začíná být v dítěti činné postupně, protože při narození není já vlastně ještě činné, ještě neuchopilo nitky, které z nitra dirigují organismus, proto nemůže dítě v prvních dnech ani plakat ani se smát, teprve se to učí tou měrou, jak se já stává pánem vnitřních nitek, které jsou činné nejprve v astrálním těle. A protože opět všechno to, co je duchovní, nachází u člověka výraz v tělesnosti, protože tělesnost právě je jen fyziognomií duchovnosti, je zhuštěným duchem, tak se vyjadřují tyto vlastnosti, které teď popisujeme, právě také v tělesných děních. A my se učíme chápat z ducha tato tělesná dění, když si ujasníme následující skutečnosti.

Zvíře má skupinovou duši, můžeme také říci skupinové já. Tímto skupinovým já je mu vtištěn jeho tvar. Proč pak má zvíře tak určitou, v sobě samém uzavřenou formu? Protože tato forma je mu vtištěna z astrálního světa, a protože tuto formu si pak pro svou podstatu musí zachovat. Člověk má formu - jak jsme zdůraznili - která v sobě jaksí zahrnuje všechny ostatní zvířecí formy v harmonické uzavřenosti. Ale celá tato harmonická lidská forma, fyzická lidská tělesnost, musí být v sobě pohyblivější než tělesnost zvířecí. Nesmí v té formě ustrnout jako tělesnost zvířecí. Můžeme to vidět už i na pohyblivé fyziognomii člověka. Podívejte se na fyziognomii zvířecí v podstatě nepohyblivou, jak se s ní setkáváte v její tuhosti. A naproti tomu se podívejte na pohyblivou lidskou formu s jejími změnami v gestech, fyziognomii a tak dále. Na základě toho si můžete říci, že člověk má jistou pohyblivost v rámci hranic, které jsou mu ovšem stanoveny tím, že mu bylo jistým způsobem ponecháno, aby sám dal ráz své formě tím, že v něm sídlí jeho já. Není snadné, aby někoho nenapadlo jinak než nanejvýš srovnáváním mluvit o tom, že inteligence v obličejí psa nebo papouška je vyjádřena stejnou měrou jako u člověka. Všeobecně ano, ale nikoli individuálně, protože u psa, u papouška, lva nebo slona převažuje právě všeobecný charakter. Člověk má individuální charakter vepsán ve svém obličejí. A vidíme, jak se jeho zvláštní individuální duše vytváří stále více plasticky v jeho fyziognomii, zvláště v tom, co je v jeho fyziognomii pohyblivé. Člověku tato pohyblivost zůstala, protože člověk si může sám dát svou formu zevnitř. Je povznešeností člověka vůči ostatním říším, že se může utvářet a formovat. V okamžiku, kdy člověk svým já změní všeobecný vztah sil ve svém astrálním těle, projeví se to i tělesně ve výrazu jeho fyziognomie. Obvyklý výraz obličejí, obvyklé napětí svalů, které má člověk od rána do večera, ty se musí změnit, když já změní síly astrálního těla. Když já nechá ochabnout astrální tělo, místo aby si je udržovalo v obvyklém napětí, když je rozšíří, pak bude působit i s menšími silami na éterné tělo a fyzické tělo, a to má za následek, že jisté svaly, které při obyčejném poměru sil mají tuto nebo onu pozici, zaujmou pozici jinou. Když proto při jistém výrazu myslí udělá já astrální tělo ochablější, tak musí jisté svaly mít jiné napětí než v obvyklém životním dění. Proto není ve smíchu dáno nic jiného než fyzický výraz, fyziognomický výraz onoho ochabnutí astrálního těla, které nastává pomocí já samého. Je to astrální tělo, které uvádí z nitra svaly člověka do oněch poloh pod vlivem já, že mají denní výraz. Povolí-li astrální tělo své napětí, tak se svaly rozšíří a nastává výraz smíchu. Smích je bezprostředním výrazem vnitřní práce já na astrálním těle. Stlačí-li já při výrazu smutku astrální tělo, pak toto stlačení pokračuje do fyzického těla a následkem toho není nic jiného než vyměšování, vylučování slz, které jsou v jistém ohledu jakoby odtékání krve vlivem stlačeného astrálního těla. Takové jsou to procesy. Proto se může smát a plakat jen bytost, která je s to vzít do své bytosti individuální já a tímto individuálním já působit v sobě samé. Individualita já začíná tedy tam, kde je bytost s to síly astrálního těla z nitra buď napnout nebo nechat ochabnout. Pokaždé tehdy, když se setkáme s člověkem, který se na nás usmívá nebo pláče, máme s těmito skutečnostmi důkaz nadřazenosti člověka nad zvířetem. V astrálním těle zvířete totiž pracuje já zvenku. Proto mohou být všechny poměry napětí zvířecího astrálního těla také způsobeny jen zvenku, a niternost v takovém bytí se nemůže utvářet navenek, jako se to vyjadřuje smíchem a pláčem.

Ale na procesu smíchu a pláče se nám ukazuje ještě mnohem více, když pozorujeme proces dýchání smějícího se a plačícího člověka. Tu se nám ukazuje ve vši hloubce, co tu nastává. Pozorujete-li dýchání plačícího, tak vidíte, že se skládá v podstatě z dlouhého výdechu a krátkého nádechu. Obráceně je to při smíchu: krátkému výdechu odpovídá dlouhý nádech. Tedy proces dýchání je něco, co se u člověka mění vlivem oněch procesů, které jsme právě teď popsali.

A stačí, abyste jen trošku zapojili do přemýšlení svou fantazii, a snadno vám vyplynou důvody, proč to tak musí být.

V procesu pláče je astrální tělo staženo, stlačeno. Následek toho je jakoby vytlačení vzduchu dýchání: dlouhý výdech. Při procesu smíchu nastává ochabnutí astrálního těla. Tady je to právě tak, jako když z nějakého prostoru vypumpujete vzduch, zředíte ho. Tu fičí vzduch dovnitř. Tak se děje při dlouhém nádechu vlivem smíchu. Tu vidíme ve změně dýchacího procesu, jak působí já v astrálním těle. To, co je u zvířete vně, skupinové já, tomu nasloucháme v jeho účinnosti u člověka, když vidíme, jak při této zvláštní činnosti se změní i dýchací proces. Proto se zaměříme na tento proces v jeho univerzálním významu. Můžeme říci: U zvířat máme takový proces dýchání, který je řízen přísně zvenku, který nepodléhá vnitřnímu individuálnímu já, jak to bylo dnes líčeno. To, co udržuje proces dýchání, co jej vlastně reguluje, to se nazývalo například ve starozákonní tajné nauce „nepesch“. To je popravdě to, co se nazývá „zvířecí duše“. Tedy co je u zvířete skupinové já, to je nepesch. A v bibli se to nazývá zcela správně: „A Bůh foukl - nebo vdechl - člověku nepesch - zvířecí duši - a člověk se stal živoucí duší v sobě samém“. Tomu se přirozeně velmi často rozumí špatně, protože v naší době neumíme číst takové hluboké spisy, neboť se čte jednostranně. Když tam je například: „A Bůh vdechl člověku nepesch, zvířecí duši,“ tak to neznamená: stvořil ji v tomto okamžiku, ale už tu byla. Není tu psáno, že tu už před tím nebyla. Byla tu, zevně. A co Bůh učinil, bylo, že to, co tu před tím bylo zevně jako skupinové duše, přeložil člověku do nitra. Podstatné je to, abychom rozuměli takovému výrazu v jeho skutečném významu. Mohli bychom se zeptat: Co vzniklo tím, že nepesch bylo vloženo do lidského nitra? Tím se stalo, že člověk dosáhl oné vznešenosti nad zvířetem, která mu umožnila, aby vnitřně vyvinul své já, aby se smál a plakal, a tím prožil radost a bolest tak, aby na něm samém pracovaly.

Nyní přicházíme k významnému účinku, který mají v životě bolest a radost. Kdyby člověk neměl v sobě své já, pak by nemohl bolest a radost vnitřně prožít, ale tyto bolesti a radosti by ho musely jako nepodstatné míjet. Protože však má v sobě své já a z nitra může zpracovávat své astrální tělo a tím svou celou tělesnost, stávají se bolest a radost silami působícími na něm samém. Co v jedné inkarnaci prožijeme jako bolest a radost, to si vtělíme, to přenášíme do další inkarnace, to na nás působí a tvoří. Proto by se mohlo říct: bolest a radost se staly tvůrčími světovými silami v okamžiku, kdy se člověk naučil plakat a smát, to znamená v okamžiku, kdy lidské já bylo vloženo do jeho nitra. Tady máme to všední: pláč a smích. Ale nepochopíme to, když nevíme, jak se to má s vlastní duchovní částí člověka, co se tu vlastně děje mezi já a astrálním tělem, když člověk pláče nebo se směje.

Všechno to, co tvoří člověka, je však v neustálém vývoji. Že se člověk může prostě smát a že může plakat, to je tím, že může ze svého já pracovat na svém astrálním těle. To je jistě správné. Ale na druhé straně bylo lidské fyzické tělo a také éterné tělo právě už uzpůsobeny k práci já v jeho nitru, když člověk vstoupil do první zemské inkarnace. Člověk to uměl. Kdyby se mohlo vtlačit individuální já do koně, tak by se tu cítilo nejvýše nešťastné, protože by tu nemohlo vůbec nic dělat, nemohlo by tu najít žádný výraz pro individuální práci já. Myslete si individuální já v koni: individuální já by chtělo pracovat na astrálním těle koně, chtělo by je stahovat nebo rozšiřovat a tak dále. Ale je-li astrální tělo spojeno s fyzickým tělem a éterným tělem, pak fyzické tělo a éterné tělo, nemohou-li se přizpůsobit formám astrálního těla, vytvářejí strašnou překážku. Je to jako hlavou proti zdi. Já v přirozenosti koně by chtělo stahovat astrální tělo, fyzické a éterné tělo by ale nešly s ním a následek by byl, že by se kůň zbláznil. Člověk musel být předem uzpůsoben k takové činnosti. To bylo možné jen proto, že od začátku dosáhl takového fyzického těla, které se mohlo opravdu stát nástrojem pro já a postupně mohlo být tím já ovládáno. Proto může nastat i toto: fyzické a éterné tělo mohou být v sobě pohyblivé, mohou být správnými nositeli já, ale já může být velmi nevyvinuté, ještě nemůže vykonávat správnou nadvládu nad fyzickým tělem a éterným tělem. To můžeme vidět na tom, že fyzické tělo a éterné tělo vypadají jako schrány pro já, ale přece nikoli tak, že by byly dokonalým výrazem pro já. Je tomu tak u takových lidí, jejichž smích a pláč nastává bezděčně, kteří se při každé příležitosti řehtají a neovládají své svaly smíchu. Ukazují tím svou vyšší lidskost ve fyzické'm a v éterném těle, ale zároveň také, že ještě nedostali svou lidskost do nadvlády já. Proto působí je jich řehtání tak nepříjemně. Ukazuje, že člověk tím, za co nemůže, stojí výše než tím, za co už může. Vždycky působí zvláště fatálně, když se nějaká bytost neprokáže na výši toho, co se jí stalo zvenku. Tak jsou smích a pláč v jistém vztahu zcela výrazem lidské egoity, což také vysvětluje už z toho, že mohou vzniknout jen tím, že já je zabydleno v lidské bytosti. Pláč může být výrazem hrozného egoismu, neboť pláč je jistým způsobem příliš často jen jakási vnitřní rozkoš. Člověk, který se cítí opuštěný, stahuje svým já astrální tělo. Snaží se vnitřně posílit, protože se zevně cítí slabý. A tuto vnitřní sílu pak cítí tím, že něco může udělat, totiž ronit slzy. A vždycky je spojen s roněním slz jistý pocit uspokojení - ať už si to přiznáme nebo nepřiznáme. Jak může být vyvoláno za jistých jiných poměrů jakési uspokojení, když někdo rozbije židli, tak tu není při prolévání slz často nic jiného než rozkoš niterného vyvolání, rozkoš v masce slz, i když si to člověk neuvědomí. Že smích je jistým způsobem výrazem egoity, to může vysvětlit z toho, že vlastně smích, když jej opravdu sledujete, lze svést vždycky na to, že se člověk cítí povznesen nad své okolí a nad to, co se v jeho okolí děje. Proč se člověk směje? Směje se vždycky tehdy, když se staví nad to, co pozoruje. Tuto větu můžete vždycky shledat jako oprávněnou. Ať se smějete sami sobě nebo někomu jinému: v podstatě je vaše já takové, že se cítí nad něčím povznesené. A v tomto pocitu povznesenosti rozšiřuje síly svého astrálního těla, dělá se širším, zbytní. To je to, přesně vzato, co je opravdu základem smíchu. Proto může být smích tak zdravý, a nesmíme in abstracto ztracovat veškeré jáství, toto zbytnění, neboť smích může být velmi zdravý, když posílí člověka v jeho pocitu sebe sama, když to je oprávněné, když se v tom člověk povznese

nad sebe. Když vidíte něco na svém okolí, na sobě a na ostatních, co je ve skutečnosti nesmysl, tu je to povznesení nad nesmyslem, co se tu odehrává a vás rozesměje. Musí nastat to, že se člověk cítí povznesený nad něčím ve svém okolí a já to vyjádří tím, že rozšíří astrální tělo.

Když v procesu dýchání porozumíte tomu, co jsme se právě pokusili udělat pochopitelným ve větě: „A Bůh vdechl člověku nephesch, a člověk se stal živou duší“, tak ucítíte také souvislost s tím, co je smích a pláč: víte totiž, že smíchem a pláčem se mění právě sám proces dýchaní v člověku. Tím jsme právě ukázali, jak se skutečně mohou po chopit nejvšednější věci, když se vychází z duchovna. Jen tehdy můžeme pochopit smích a pláč, když porozumíme souvislosti čtyř článků lidské bytosti. Pomyslete si jen, že v dobách, kdy jsme v určitém vztahu ještě měli jasnozřivé tradice a zároveň schopnost z fantazie, ze správné imaginace zobrazit bohy, že jsme si tenkrát představovali bohy jako veselé bytosti, jejichž nej vlastnější vlastností byla v jistém vztahu veselost, něco úsměvného. A ne nadarmo se připisovalo „vytí a cvakání zubů“ těm územím světového bytí, kde přednostně vládne něco jako přehnaná egoita. Proč? Protože smích znamená na jedné straně povznesení se, vyvedení já nad okolí, tedy vítězství horního nad dolním, zatímco pláč znamená příkrčení se, stažení se před vnějškem, zmenšení se a cítění se opuštěně ve své egoitě, stažení se do sebe. Smutek v lidském životě je tak dojemný, protože víme, že bude přemožen a že přemožen musí být. Mnohem jinak, nikoli dojemně, ale beznadějně se jeví smutek a pláč v tom světě, v němž už nemohou být přemoženy. Tu se jeví jako výraz zatracení, do temnoty vrženého vývoje. Tyto pocity, které nás mohou přepadnout, když pozorujeme ve velkém, co se projevuje na člověku jako práce já, musíme dobře sledovat a vnímat je až do jejich nej intimnějšího utváření. Pak pochopíme mnohé, s čím se v průběhu časů setkáváme. Musíme mít povědomí o tom, že za fyzickým světem je duchovní svět a že to, co se nám v lidském životě objevuje střídavě jako smích a pláč, když se s tím setkáváme od něho odděleně, se nám pak objevuje jako světlem proniknuté veselí nebes na jedné straně a na druhé straně jako temný, trpký smutek pekla. Tyto obě stránky jsou zcela základem našeho světa mezi nimi a my musíme svůj svět mezi nimi chápat z toho, že své síly odvozuje z obou těchto říší.

Ještě leccos poznáme ve vztahu k podstatě člověka. Ale chtěl bych říci, že jednou z nejintimnějších kapitol o této lidské bytosti je kapitola o smíchu a pláči, přestože smích a pláč jsou tak všední činnosti. Zvíře se nesměje a nepláče, poněvadž v sobě nemá kapku božskosti, kterou má člověk ve svém jáství. A můžeme říci, že když se člověk v průběhu svého života začne usmívat a plakat, tak to může být pro toho, kdo umí číst velké písmo přírody, důkaz toho, že v člověku opravdu žije uvnitř něco božského, že když se člověk směje, působí v něm Bůh, který se pokouší ho pozvednout nad všechno nízké. Pozvednutí je totiž úsměv a smích. A když člověk pláče, je to na druhé straně opět Bůh, který ho varuje, že by se jeho já mohlo ztratit, kdyby se samo v sobě neposilovalo proti veškerému oslabení a pocitu opuštěnosti. Je to Bůh v člověku, který uděluje duši svá varování ve smíchu a pláči. Proto, dalo by se říci, ten roztrpčený pocit, který zavalí toho, kdo rozumí životu, když vidí někoho zbytečně plakat. Zbytečný pláč totiž prozrazuje, že místo aby se žilo a cítilo s okolním světem, je rozkoš být ve

vlastním já příliš veliká. Ale i drsný pocit může mít ten, kdo rozumí světu, když u někoho zjistí pozdvižení já nad své okolí, vyjadřující se jinak ve zdravém smíchu, jako výsměch všemu možnému, jako pot'ouchlé odsouzení. Pak si dotyčný řekne: Když já nevezme s sebou všechno, co může vytáhnout z okolí, když nechce žít s okolím, ale bezdůvodně vyzvedává své jást- ví nad okolí, pak toto jáství nebude mít potřebnou tíhu, tíhu směřující nahoru, kterou můžeme hledat jen tehdy, když ze se svého okolí vytáhneme všechno, co lze pro vývoj já vytáhnout. A já pak spadne a nebude se moci zvednout. A je to právě správná míra bolesti a radosti, která může tolik přispět k lidskému vývoji. Mají-li bolest a radost z okolního světa své oprávnění, nespočívají jen ve vlastním nitru, když já chce vytvořit správný vztah k okolnímu světu právě mezi bolestí a radostí, pak budou moci být bolest a radost pravými vývojovými faktory člověka.

Velcí básníci proto často nacházejí tak krásná slova pro onu bolest a pro onu radost, které nekoření v pozvedání já nebo ve stlačování já do sebe, ale které mají svou příčinu ve vztahu mezi já a okolním světem, vztahu, který byl z vnějšku vyveden z rovnováhy, čímž je vysvětlitelné, proč se člověk směje a proč pláče. Můžeme to chápat, protože vidíme, že vztah mezi já a vnějším světem je rušen ve vnějším světě, vnějším světem. Tedy člověk se musí smát nebo plakat, zatímco - je-li to jen v člověku - my nemůžeme chápat, proč se člověk směje nebo pláče, protože je to pak vždycky nezdůvodnitel- ný egoismus. Proto působí tak krásně, když Homér říká o Andromaché, když je pod dvojím dojmem starosti o svého manžela a starosti o svého kojence: „Mohla by se smát a zároveň plakat!“ Je to nádherný výraz, dalo by se říci, pro něco normálního v pláči. Nesměje se kvůli sobě, nepláče kvůli sobě. Není tu správný vztah k vnějšmu světu, když má mít na jedné straně starost o manžela a na druhé straně o své dítě. A zde máme vztah mezi smíchem a pláčem, že se miský vah drží vyrovnaně: smějíc se plakat - plačíc se smát. To je také často výraz u naivního dítěte, jehož já ještě není v sobě tak silně zpevněno jako později u dospělého člověka, takže se může plačíc smát a smějíc se plakat. A je to opět skutečností u moudrého: Kdo své já natolik přemohl, že v sobě nehledá důvody pro smích a pláč, ale nachází je v okolním světě, že může opět smějíc se plakat a plačíc se smát. Ano, v tom co jde dennodenně kolem nás, máme, když tomu rozumíme, plný výraz duchovna. Smích a pláč jsou něco, co můžeme v nej- vyšším smyslu nazývat fyziognomií božství v člověku.